

VRIENDENBRIEF 7

redactieadres:
Pompstraat 17
5481 BL Schijndel

jaargang 2
winter 2003

VOORZITTER VAN DE VRIENDEN AAN HET WOORD

Heesters terug op het nest, een succes!

Het jaar 2003 was voor het museum een enerverend jaar waarbij door een enthousiaste groep vrijwilligers veel werk is verricht. Niet alleen het organiseren van een aantal exposities maar ook het registreren van de collectie, het onderhoud van huis en tuin, de inrichting van het nieuwe depot, het uitgeven van regelmatige Vriendenbrieven en het organiseren van een aantal lezingen in het kerkje kunnen alleen maar succesvol worden gerealiseerd als door een betrekkelijk klein aantal mensen keihard wordt gewerkt. Daar wil ik graag even bij stil staan en de hoop uitspreken dat wij in 2004 op de ingeslagen weg voort gaan.

Van de stichting Vrienden van het museum Jan Heestershuis kunt u weer heel wat activiteiten verwachten en ik kan niet nalaten een tipje van de sluier op te lichten. Onvoorziene omstandigheden daargelaten zullen de 'kerk-avonden' betrekking hebben op kunst uit het INTERBELLUM waarbij wij ons niet zullen beperken tot lezingen alleen.

Namens het gehele bestuur van de stichting: AnneMarie Cornelissen, Paul van den Acker, Jan Geerts, Thijs Merkuur wens ik u fijne Kerstdagen en een gezond en cultureel avontuurlijk 2004.

Ron Stroomer, voorzitter

VRIENDEN VAN HEESTERS AAN HET WOORD

Ben Peters: herinneringen aan Jan Heesters

"Op een schilderijenexpositie in gemeenschapshuis D'n Herd, dat moet rond 1975 geweest zijn, raakte ik met Jan Heesters in gesprek over de natuur, die ons beiden boeide. Jan nodigde me uit bij hem op bezoek te komen. Zo zijn we bevriend geraakt", vertelt de heer Ben Peters, die we kennen als maker van een documentaire film over Heesters.

"We woonden destijds nog in het buitengebied van Schijndel, zodat we echt van de natuur konden genieten. Jan was ook een groot natuurliefhebber. Overigens was hij niet zo'n prater, hij luisterde liever. Samen hebben we vele bezoeken gebracht aan musea zoals het Slagermuseum, Kempenland in Eindhoven en het kasteel-museum in Helmond. Zo bracht ik Jan in contact met Peter Thoben en leerde Jan mij Marinus Dillen kennen, die in 1980 in Helmond exposeerde. Dillen kwam daarop zelf naar Schijndel om met zijn oude schildervriend herinneringen op te halen aan de jaren dertig, toen ze samen opgetrokken waren om op locatie te schilderen en als twee apostelen waren aangezien door de brave burgerij. Dat was een heuglijk weerzien, waar de oude kompanen enorm van genoten", vertelt Peters terwijl hij foto's van de ontmoeting laat zien. Dillen heeft lange tijd in Duitsland gewoond en gewerkt.

"Later maakten we nog allerlei tochten, zoals de Kempenroute, waarbij Jan de plaatsen aanwees waar hij gewerkt had. Vaak nam ik dan mijn camera mee om een en ander te filmen, zoals een tekenende Heesters in het Gelderse Buren. Jaren later heb ik vele filmfragmenten gemonteerd tot een grotere film. Deze heb ik uiteindelijk aan het museum afgestaan", verhaalt Ben Peters.

"Het tekenen zat Jan tot het laatst van zijn leven in zijn bloed. Op onze zilveren bruiloft genoot Jan zeer van zo'n groot familiefeest, dat voor hem kennelijk nieuw was. Maar hij moest en zou tekenen: hij liet zijn schetsblok halen en zo heeft hij de feesttaferelen al tekenend vastgelegd. Ik ben ook nog beziggeweest met het sorteren van zijn etsen en tekeningen. Veel werk was niet gesigneerd en daarom vroeg ik Heesters dat alsnog te doen. Verkopen deed hij liefst niets, daar was hij nooit op uit. Zo had hij jarenlang het schilderij: "Winter in Schijndel" aan de muur van zijn atelier hangen (zie Swinkels, Jan Heesters, schilder te Schijndel, 1^e druk pagina 46). Het mooie doek hangt nu in huize Peters, op 't laatst mocht hij het werk van Jan kopen. Peters is van mening dat het schilderwerk van Jan weleens ondergewaardeerd wordt in vergelijking met zijn etsen en tekeningen. "De mensen praten elkaar na. Natuurlijk is het schilderwerk van wisselende kwaliteit, maar voor

welke schilder geldt dat niet? De beste schilderijen van Heesters hebben niveau”, betoogt hij.

Peters laat me een map zien met foto's, brieven en knipsels van Jan. Tot mijn verrassing komen er ook fraaie, originele tekeningen te voorschijn, gekregen van Jan. Op een van de foto's is de prachtige, oude trap te zien met op de leuning een reliëf van de voorstevan van een schip.

Hij brengt ook de portretten van Jan ter sprake, met name het doek van zijn vader Dorus Heesters en dat van rector Verhoeven, welke werken Peters aan het museum heeft geschonken.

“Ooit hebben we nog eens samen een bezoek gebracht aan een vrouw in Lith, die Jan in haar jonge jaren op een boerderij had geschilderd. Op verzoek van Jan had ik haar opgespoord en we werden zeer gastvrij onthaald. Heesters genoot van de verhalen over het vroegere gebeuren”, vertelt Peters enthousiast. “Zelf heb ik nog eens een kleine expositie opgezet van attributen van Jan

in de bibliotheek. Een van de mooiste voorwerpen was het mes van vader Dorus, waarop in bewerkt ivoor het lijdensverhaal van Jezus was uitgebeeld. Jan gebruikte het mes om er zijn stiften mee aan te punten”, zegt Peters.

Heesters was een rustige, bescheiden, dankbare man, ook een beetje nostalgisch. Hij praatte graag over Vincent van Gogh maar ook Cézanne, Permeke en Sluijters hadden zijn belangstelling.

Peters prijst tot slot de nieuwe aanpak in het museum, nadat het, zoals hij stelt, jarenlang een sluimerend bestaan had geleid. Zijns inziens heeft Oomen Heesters ‘terug op het nest’ gebracht. Maar daarnaast is het naar mijn mening niet overdreven te beweren dat het museum ook een en ander te danken heeft aan de heer Peters zelf, die Heesters en zijn nagedachtenis in de loop van vele jaren tal van diensten heeft bewezen.

Jan Geerts

ONTWIKKELINGEN IN DE KERSTUITBEELDING

Het vieren van Kerstmis als de dag van Christus' geboorte, is pas sinds de 3^e eeuw in gebruik. De Romeinen vierden wel hun verjaardag maar voor Joden en Christenen was dit ondenkbaar in de eerste eeuwen na Christus' geboorte. Wel vierde men rond 25 december het feest van het licht, na die datum immers gaan de dagen lengen. Naarmate meer mensen zich bekeren tot het Christendom worden meer heidense gebruiken in de leefwereld van de Christenen opgenomen. Romeinen die zich bekeerden stopten bijvoorbeeld niet met het vieren van hun verjaardag. Omdat Kerstmis een blij feest was kreeg het geloof hierdoor een extra impuls. In het jaar 354 voert de paus het decreet uit dat de geboorte van Christus met een nachtmis van 24 op 25 december moet worden gevierd. Het is niet aannemelijk dat Jezus in december is geboren, zelfs in Israël brengen de herders de koude nachten 's winters niet door op het veld. De Volkstelling midden in de winter, terwijl de wegen en paden onbegaanbaar zijn door het slechte weer, is al evenmin logisch. Waarschijnlijk is de geboorte in augustus of september geweest en is de fout ontstaan door het verwisselen van luna-maanden en solar-maanden (maan- en zon-maanden).

Op de eerste kerstvoorstellingen is Jezus soms te zien in de kribbe, soms zelfs lijkt de kribbe op een sarcofaag (dit betekent letterlijk vleeseter) als vooruitwijzing op zijn toekomstig lijden. In de Middeleeuwen ligt Christus op voorstellingen ook wel gewoon op de grond, soms ingepakt als een mummie of als wassen beeldje, zo mooi en rijk aangekleed dat hij groter lijkt dan zijn moeder. Maria is heel belangrijk en wordt steeds meer het middelpunt van deze bijzondere geboorte. Aan de houding van Jozef en Maria is liefde en zorg te zien. Maria zit soms geknield naast de kribbe en Jozef houdt zijn stok of een kaars vast. Waarschijnlijk is de stal aan het kerstverhaal toegevoegd om de armoede van het paar

te onderstrepen. Jozef wordt vaak afgebeeld als een oude man en in de Byzantijnse kerk worden soms zijn drie kinderen uit zijn eerste huwelijk afgebeeld. Het evangelie maakt geen melding van een os of een ezel, zelfs niet van schapen, wel van herders (Lucas). Toch hebben deze dieren wel een belangrijke plaats gekregen in de vroeg-christelijke traditie. In het begin van de 13^e eeuw wilde Franciscus van Assisi met een levende kerststal zijn ongeletterde publiek het kerstverhaal duidelijk maken door herkenbare dieren erbij te betrekken en hij refereerde zo ook aan de tekst van de profeet Jesaja: 'Een os kent zijn eigenaar en een ezel de krib van zijn meester maar Israël weet niets, mijn volk heeft geen begrip'. Jesaja had grote invloed op het vroege Christendom omdat hij veelvuldig naar de komst van de Messias had verwezen. Het trieste lot van de os en de ezel is dat zij verworden zijn tot de domme, suffe en koppige ezel en de stomme os, als gecasteerde stier bijna uitgestorven in Europa.

In tegenstelling tot de herders zijn de magiërs niet joods. Zij komen van verre en zien er uit als vreemdelingen. Zij dragen soms een lange broek, een los jasje en een apart soort bontmuts met een punt naar voren. Hieruit ontwikkelt zich een koningskroon. Langzaam worden de magiërs koningen en gaat men hen zien als vertegenwoordigers van de drie continenten. Eén van de koningen is bruin, één is zwart en één is blank. Balthazar, Melchior en Caspar: een grijsaard, een jongeling en een man in de kracht van zijn leven. De volgorde wisselt nog wel eens. In de oude St Chorakerk in Istanbul is een apocrief evangelie van de Heilige Jacobus afgebeeld in fresco's en hierop zijn alle koningen nog blank. Men heeft veel nagedacht over de betekenis van de geschenken: goud, mirre en wierook. Volgens de heilige Bernardus in de Middeleeuwen is het goud bedoeld om het arme gezin te helpen, mirre tegen

het ongedierte en wierook tegen de stank in de stal. Maar het kunnen ook kostbare geschenken uit het oosten zijn. En natuurlijk komen de wijze koningen uit het verre oosten op kamelen. Ook Jan Heesters schilderde

een kersttafereel, kamelen op de brug in Gemonde, sereen en verstild gaan de kamelen naar het licht.

AnneMarie Cornelissen

TIJDGENOTEN: COOLEN, DE MAN EN HEESTERS

Tijdgenoten

Jan Heesters was een tijdgenoot van de bekende 20^e-eeuwse schrijvers Antoon Coolen (1897-1961) en Herman de Man (1898-1946). Hij las en kocht hun romans, waarvan er nog een aantal in ons museum te zien zijn. Qua thematiek waren deze auteurs zwaarder van toon dan Jan zelf, die meer geneigd was de mooie, mystieke kanten van het leven uit te beelden. Of Heesters veel contact met hen heeft gehad betwijfel ik, - in de biografie van De Man (door Gé Vaartjes) wordt Heesters evenwel een vriend van deze schrijver genoemd.

Coolen en De Man waren, zeker in hun begintijd rond 1930, bevriend met elkaar. Zo was De Man getuige bij het huwelijk van Coolen in 1929. Beiden onderhielden ze vriendschappelijke betrekkingen met hun Vlaamse leermeester Stijn Streuvels. Coolen werd in vele Europese landen uitgegeven, met name in Tsjechoslowakije, waar hij zelfs de meest gelezen auteur was. Daar zou vlak na zijn triomftocht door dat land in 1947 een abrupt einde aan komen. Als indirect gevolg daarvan deed een goede kennis van mij in 2002 een bijzondere kunstvondst in Praag.

Jan Heesters helpt Eva de Man

Herman de Man (schrijversnaam van Salomon Hamburger) was geboren in Woerden en via Polsbroekerdam en Oudewater afgezakt naar het zuiden: in 1932 had hij met zijn gezin zijn intrek genomen in Huize Vreedendaal in Berlicum. Zijn grootste roman was en bleef: *Het wassende water*, spelend in Oudewater en later verfilmd voor TV. A. Roland Holst merkte over de titel op: “Deze man kent geen Nederlands, het moet zijn *de* was en *het* water”.

In zijn Berlicumse villa ontving De Man met name Coolen en Streuvels. In 1934 was zijn gezin volgens hemzelf compleet: het bestond toen uit 7 kinderen. Vlak na het uitbreken van de tweede wereldoorlog bevond hij zich in Frankrijk om er te werken aan een boek. Hij was net een week in de Isère toen de Duitsers Nederland binnenvielen. Daardoor werd de terugweg naar zijn vrouw Eva en zijn kinderen afgesneden. Het gevolg was dat Eva in hevige geldnood kwam te verkeren. Ze hield haar gezin in leven met “Winterhulp Nederland”, leningen van Nel Wiegersma, de vrouw van de medicuspictor, en – maar met tegenzin – met lezingen over de Brabantse folklore. Maar ook Jan Heesters sprong voor haar in de bres. Gé Vaartjes zegt het aldus: “Een oude vriend, de kunstschilder Jan Heesters uit Schijndel, wilde Eva bijstaan. Hij bood haar werk van zijn hand aan dat zij kon verkopen, waarbij zij vijftig procent van

de opbrengst mocht houden. (...) Even was er extra geld - voor ondergoed voor de kinderen dat zij hen met Sinterklaas en Kerstmis cadeau kon doen”

Eva en vijf van haar kinderen zouden twee jaar nadien via kamp Vught en kamp Westerbork naar Auschwitz worden gedeporteerd, waar ze op 9 Augustus 1942 in de gaskamer stierven. Ook Herman de Man kende een voortijdige dood: hij kwam in 1946 om het leven bij een fatale vliegtuiglanding op Schiphol.

Antoon Coolen: schrijver met mededogen

Coolen was een gedreven schrijver, die in zijn romans universele, menselijke levensvragen aan de orde stelde. Dat deed hij in een rijke, poëtische taal, doorspekt met suggestief dialect.

Hij gaf blijk van een groot mededogen met de tobbede mens, of het nou ging over abortus, pedofilie, echtelijke problemen of wat dan ook. Behalve in Nederland vonden zijn romans in vele Europese landen gretig aftrek. Vooral “De goede moordenaar” (1931), “Dorp aan de rivier” (1934) en “Herberg In ’t Misverstand” (1938) zijn hoogtepunten in zijn oeuvre. “De man met het Jan Klaassenspel” (1933) is zijn beste novelle, waarin de protagonist ‘de man uit Schijndel’ is.

Vanaf 1933 kon hij van zijn pen leven. In dat jaar kocht hij huize “De Romein” in Deurne, de plaats waar hij vanaf zijn zesde is opgegroeid. Vanaf 1938 tot aan zijn dood in 1961 woonde en werkte hij in Waalre, waar hij het grote landhuis “De Kempen” had laten bouwen. In 1955 beschreef hij de geschiedenis van Schijndel in vogelvlucht in het gedenkboek van kousenfabriek Jansen de Wit: “Van de breischei tot 75 gauge”.

Coolen was een ingetogen man, niet iemand van uitgelaten drukte. Hij hield van de Kerstfeer en schreef talloze kerstverhalen, o. a. gebundeld in “Kerstvertellingen” en: “Kerstmis in de Kempen”, beiden fraai geïllustreerd (o. a. door Dirk Baksteen) en gebonden uitgegeven, in weerwil van de crisisjaren dertig.

Coolen: geliefd schrijver in Tsjechoslowakije

Vanaf 1937, toen zijn “Kinderen van ons volk” in het Tsjechisch werd vertaald (“Romance z Brabantu”), was Coolen een geliefd schrijver in wat toen nog Tsjechoslowakije heette. Zijn boeken vlogen over de toonbank, de Tsjechische ziel had gevoel voor zijn beschrijvingen. In maart 1947 maakte Coolen, uitgenodigd door uitgever Janda, een eerste reis door het gastvrije land. Eind augustus van datzelfde jaar reist hij opnieuw naar Praag, maar nu met vrouw Gerda en drie zonen. Vertaalster Ella Kazdova, met wie hij uitgebreid correspondeert, heeft de reis goed voorbereid. Na een

grootse ontvangst op het vliegveld wordt het gezin Coolen ondergebracht op het slot Dobris: ze worden enorm gefêteerd,- Coolen is een bestseller in dit land, het mag wat kosten.

De reis wordt een succes en meteen na thuiskomst beschrijft hij zijn impressies in "Tsjechische suite". Maar als het boek in het najaar van 1948 verschijnt, is er iets vreselijks gebeurd: het land heeft zijn vrijheid verloren na de communistische staatsgreep van februari dat jaar. Coolen is een verboden schrijver geworden, wiens boeken niet meer verkocht mogen worden.

In Nederland wordt "Tsjechische suite" goed ontvangen. Maar intussen is Coolen in Tsjechoslowakije volledig uitgerangeerd door de politieke omwenteling.

Praag 2002: kunstvondst i.v.m. Coolen

In het voorjaar van 2002 was een goede kennis van mij enkele weken in Praag actief als bedrijfsadviseur. Op mijn verzoek zou hij in antiquariaten e. d. uitkijken naar Tsjechische vertalingen van Coolen. Hij 'scoorde' inderdaad enkele fraai gebonden boeken, o. a. "Ves u Reky" en "Tri Bratri", samen in een band "Vesnický Lekar" (Verhalen van een arts), geïllustreerd met mooie houtsneden. Bij het verlaten van een zo'n zaak werd hij, al op de drempel, teruggeroepen door de eigenaar. Deze had nog iets anders van Coolen, herinnerde hij zich plots. Met grote verbazing zag mijn kennis wat er uit de grote, zwarte archiefmap tevoorschijn kwam: een serie van tien kleurige, originele pasteltekeningen van de hand van een begaafde, waarschijnlijk Tsjechische kunstenaar. De werkelijk prachtige afbeeldingen bleken scènes uit te beelden uit de roman "Dorp aan de rivier" van Coolen!

Kennelijk waren ze bedoeld voor een luxe heruitgave van het boek "Ves u Reky". De antiquaar bood ze te koop aan en mijn kennis liet deze buitenkans niet schieten.

Bij thuiskomst liet hij mij zijn aanwinst meteen zien en ik stond versteld van dit onbekende, maar schitterende werk. Natuurlijk ben ik meteen gaan naspeuren bij een verzamelaar in Zwolle of ook het bijbehorende boek nog ergens te vinden was. Deze kende het boek niet maar schakelde een zoon van de schrijver in, Felix Coolen, die de bibliotheek van zijn vader zaliger beheert. Ook Felix kon het bewuste boek na intensief zoeken niet boven water krijgen.

De meest voor de hand liggende conclusie is dan ook dat het niet meer tot zo'n ongetwijfeld prachtige uitgave van het boek is gekomen vanwege de Russische machts-overname in 1948, helaas. De kunstwerken, o. a. een fraaie weergave van dokter Tjerk van Taeke op de ijs-schotsen in het nachtelijke donker, onderweg naar een spoedbevalling aan de overzijde van de Maas, zijn dus niet meer in druk verschenen. Des te waardevoller de originelen, die zich dus nu in Nederland bevinden. In de zomermaanden zullen deze, waarschijnlijk nooit uitgegeven boekillustraties, in ons museum tentoon worden gesteld. Mogelijk kan uit nader onderzoek van archiefmateriaal meer aan het licht komen omtrent contacten tussen Heesters enerzijds en Coolen of De Man anderzijds. Zover is het echter nu nog niet. Overigens is uit bovenstaand verhaal maar weer eens gebleken dat 'alles met alles samenhangt', zeker als het over kunst gaat.

Jan Geerts

W E T E N S W A A R D I G H E D E N

- Voor de lezing van Dr. Antoine Bodar, hebben we ruim 25 belangstellenden wegens plaatsgebrek moeten afwijzen. De manier waarop de heer Bodar een boeiende en inspirerende lezing heeft gegeven, heeft op vele aanwezigen een diepe indruk gemaakt.
- Voorzover bekend stond geen van onze Vrienden in de top 500 van Quote
- Onze penningmeester gaat in Istanbul kijken of de drie koningen inderdaad blank zijn en of het verhaal van AnneMarie apocrief is.
- Tijdens de kerstmarkt op zondag 14 december worden de Heesters-kaarten en -boeken tegen gereduceerde prijs aangeboden. Dus

A G E N D A

**Museum Jan Heestershuis 073 - 54 92276
Pompstraat 17, 54 81 BL Schijndel**

openingstijden:

dinsdag t/m zondag 13.00 uur - 17.00 uur.

- Tot en met 31 januari 2004. 'Een Brabantse verzameling'; particuliere bruikleen met werken van brabantse schilders tussen 1900 en 1950.
- Zondag 14 december is er weer kerstmarkt. Heestershuis en -tuin zullen evenals vorig jaar weer bruisen van activiteiten. Ook de Vrienden zullen er vertegenwoordigd zijn.

- Gedurende de maand februari is het museum weer gesloten.

Met dank aan onze sponsors:

- **Architectenbureau van der Reep & Woudstra**
- **Rabobank Schijndel**
- **Restauratie-atelier Jos Van Extel**
- **Rijkers Bouwbedrijf B.V.**
- **Studio Skoop Reclame- & Ontwerpburo, Gemonde**
- **Schijndels Weekblad**